

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON
MINISTARSTVO ZA OBRAZOVANJE, NAUKU, KULTURU I SPORT

KURIKULUM NASTAVNOG PREDMETA
DRUŠTVO
ZA OSNOVNE ŠKOLE

Zenica, juni 2023.

**Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON
MINISTARSTVO ZA OBRAZOVANJE, NAUKU, KULTURU I SPORT**

KURIKULUM NASTAVNOG PREDMETA

DRUŠTVO

ZA OSNOVNE ŠKOLE

Zenica, juni 2023.

Kurikulum nastavnog predmeta Društvo za osnovne škole

Izdavač: Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona

Za izdavača: Draženka Subašić, ministrica

Voditeljica Stručnog tima:
Aida Salkić, direktorica Pedagoškog zavoda Zenica

Grupa za izradu predmetnog kurikulumuma:

Azra Kukavica, prof., voditeljica
dr.sc. Naira Jusufović, koordinatorica
dr.sc. Vanesa Delalić, član
mr.sc. Fehim Terzić, član
Nadža Žužo, prof., član
Amira Dautović, prof., član
Safet Salčinović, nastavnik, član
Nizama Marušić, prof. član

Recenzenti:

Doc.dr. Almina Alagić
Doc.dr. Ahmed Buljubašić

Tehnička priprema i uređenje:

Pedagoški zavod Zenica

SADRŽAJ

A/ OPIS PREDMETA	4
B/ CILJEVI UČENJA I PODUČAVANJA PREDMETA	6
C/ OBLASNA STRUKTURA PREDMETNOG KURIKULUMA	7
D/ ODGOJNO-OBRAZOVNI ISHODI	9
5. razred osnovne škole	9
E/ UČENJE I PODUČAVANJE	19
F/ VREDNOVANJE U PREDMETNOM KURIKULUMU	21
G/ PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA	23

A/ OPIS PREDMETA

Nastavni predmet Društvo zastupljen je na mlađem osnovnoškolskom uzrastu zbog potrebe razumijevanja uzročno-posljedičnih veza i odnosa u društvu i analiziranja društvenih pojava i procesa na lokalnom i globalnom nivou kroz izučavanje sadržaja vezanih za uži zavičaj (općina/grad), širi zavičaj (Zeničko-dobojski kanton) i domovinu Bosnu i Hercegovinu. Izučavajući ovaj nastavni predmet, učenici će proširiti ranije stečena znanja o Bosni i Hercegovini, važnim ličnostima koje su obilježile cjelokupni razvoj Bosne i Hercegovine, kulturološkim razlikama kao njenom bogatstvu, njenom administrativno-političkom uređenju, granicama, državnim simbolima, te kulturno-historijskim spomenicima na njenom području.

Učenjem i podučavanjem ovog nastavnog predmeta potiče se saznajni (kognitivni), voljni (konativni) i socio-emocionalni razvoj učenika, razvija se jezičko-komunikacijska kompetencija, socijalna i građanska kompetencija, kompetencija učiti kako učiti, kao i druge kompetencije postavljene u okviru ključnih kompetencija za Bosnu i Hercegovinu koji je definirala Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje. Učenici istražuju, proučavaju i opisuju prirodnu i društvenu sredinu koja ih okružuje te stečena znanja povezuju i koriste u svakodnevnom životu.

Sadržaji nastavnog predmeta Društvo podržavaju razvoj osnovnih ljudskih vrijednosti (solidarnost, odgovornost prema sebi i drugima, poštovanje drugih i drugačijih, tolerancija, empatija i sl.), te njeguju ljubav prema vlastitoj kulturi i tradiciji, prirodnoj i društvenoj sredini. Učenjem i podučavanjem nastavnog predmeta Društvo, tj. izučavanjem prirodnih i društvenih odnosa, učenici stječu znanja, vještine i navike, te razvijaju različite sposobnosti koje mogu da iskoriste u raznim područjima ljudskog djelovanja. Značaj ovog nastavnog predmeta ogleda se i u usvajanju temeljnih spoznaja o društvu i prirodi, njihovoj međuzavisnosti i povezanosti, pri čemu se razvija logičko, stvaralačko, kritičko i kreativno mišljenje, s ciljem da se rezultati tih misaonih procesa primjenjuju u svakodnevnom životu kroz rješavanje različitih problema.

Učenici uče kako postaviti cilj, planirati projekat koji se odnosi na društvene pojave i procese i kako se sve to može ostvariti (kompetencija poduzetništva). U ovom nastavnom predmetu se razvija kompetencija učiti kako učiti, a nastavni sadržaji omogućavaju da se društvene pojave sagledaju iz različitih uglova. Ovdje do posebnog značaja dolazi integrisanje međupredmetnih tema kao što su učenje o poduzetništvu, karijerna orijentacija i sl.

Nastava predmeta Društvo omogućava da se izučavanjem društvenih pojava i procesa, na lokalnom i globalnom nivou, uvažava i razvija lični i grupni identitet svakog pojedinca i društvene grupe, njeguje jedinstvo u različitosti, empatija, tolerancija, kao i drugi društveno prihvatljivi oblici ponašanja kojima treba ovladati pojedinac da bi učinkovito i konstruktivno mogao sudjelovati u društvenom životu i rješavati probleme kada je to potrebno. Socio-komunikacijske kompetencije su nužne za učinkovitu interakciju (na nivou grupe, kolektiva, zajednice, interakcije putem medija i sl.).

Učenici tokom realizacije nastave Društva rade zajedno na prikupljanju dokaza i materijala pomoću kojih traže odgovore na različita pitanja iz sfere društvenih zbivanja. Primjenjujući metode iskustvene, istraživačke i problemske nastave u kojoj je učenik u središtu procesa učenja, osigurava se njegova aktivna uloga u učenju i podučavanju.

Prikupljanjem, obradom i prikazivanjem podataka, te primjenom različitih oblika informaciono-komunikacijskih tehnologija, razvija se informacijska, komunikacijska i digitalna pismenost.

Učenje i podučavanje nastavnog predmeta Društvo olakšava nastavak obrazovanja učenika u višim razredima osnovne škole i doprinosi njihovoj karijernoj orijentaciji, tj. profesionalnom usmjerenju, pozitivno utječe na učenikovu sliku o sebi i omogućava mu da postane aktivan član društva.

Društvo je nastavni predmet koji se izučava u petom razredu osnovne škole u trajanju od jednog nastavnog sata sedmično. Ovaj nastavni predmet ima ulogu podsticanja ranog razvoja društvene svijesti kod učenika u svrhu njihove pripreme za buduće sudjelovanje u aktivnostima i procesima relevantnim za ljudsku zajednicu. Nastavni sadržaji su vertikalno povezani na principu koncentričnih krugova (produbljuju se i proširuju). Nastavni sadržaji su povezani i horizontalno sa ostalim predmetima u okviru petog razreda osnovne škole. Od šestog do devetog razreda osnovne škole, sadržaji nastavnog predmeta Društvo se izučavaju diferencirano kroz posebne predmete: Historiju/Povijest/Istoriju, Geografiju/Zemljopis i Građansko obrazovanje.

Društvo je kompleksan nastavni predmet koji pripada društveno-humanističkom odgojno-obrazovnom području kurikulumu, ali se dijelom naslanja i na prirodno odgojno-obrazovno područje zbog specifičnih sadržaja koji se uče i podučavaju interdisciplinarno.

B/ CILJEVI UČENJA I PODUČAVANJA PREDMETA

Ciljevi učenja i podučavanja nastavnog predmeta Društvo u osnovnoj školi su sljedeći:

1. Podsticati učenike da izučavaju društvene pojave i procese na lokalnom i globalnom nivou na način da analiziraju značaj i ulogu različitih pojedinaca i društvenih grupa; podsticati učenike da društvene pojave i procese sagledaju iz ugla vremena i prostora u/na kojem su nastale ili su se odvijale; potaknuti učeničku znatiželju, vođenu njihovim vlastitim iskustvom i interesima.
2. Upoznati učenike sa osnovnim dječijim pravima u kontekstu društvenih obaveza i odgovornosti, organizacijama koje se brinu o zaštiti dječijih prava; doprinijeti razvoju ličnog i grupnog identiteta pojedinca oblikovanjem pozitivnog odnosa prema sebi, drugima, prirodi i društvu kao cjelini.
3. Osposobiti učenike da uočavaju razlike između različitih prostornih (geografskih) cjelina Bosne i Hercegovine, kao i historijskih perioda njenog društvenog razvoja kroz vrijeme, a što će doprinijeti razvoju osjećaja za prostornu i vremensku dimenziju egzistencije ljudskog društva i spoznaje o povezanosti vremena i prostora, te spoznaje o načinu života određene društvene zajednice u određenom vremenskom periodu.
4. Razvijati ključne kompetencije za cjeloživotno učenje, podsticati razvoj kritičkog mišljenja i interes za istraživanje društvenih pojava i procesa što je preduslov za spoznavanje svijeta oko sebe i prepoznavanje mogućnosti primjene znanstvenih spoznaja u svakodnevnom životu i različitim oblicima ljudske djelatnosti.
5. Osposobiti učenike da se sigurno i odgovorno koriste digitalnim alatima u svakodnevnom životu, kao i informaciono-komunikacijskom tehnologijom za pristup, prikupljanje, obradu i prezentaciju informacija o društvenim pojavama i procesima na lokalnom i globalnom nivou.
6. Razvijati kod učenika interes za izučavanje društvenih pojava i procesa, podsticati njihovu inovativnost, kreativnost, otvorenost i spremnost za prihvatanje novih ideja i tehnologija kako bi aktivno doprinosili održivom razvoju u društvu.

C/ OBLASNA STRUKTURA PREDMETNOG KURIKULUMA

Oblasnu strukturu nastavnog predmeta Društvo sačinjavaju sljedeće oblasti:

A. Pojedinaac i društvo;

B. Vrijeme i geografski prostor;

C. Bosna i Hercegovina.

Unutar svake oblasti definirane su komponente sa pripadajućim ishodima učenja, njihovom razradom (pokazateljima), ključnim sadržajima i preporukama za ostvarenje ishoda učenja.

A. Pojedinaac i društvo

Oblast Pojedinaac i društvo se naslanja na istoimenu oblast iz nastavnog predmeta Moja okolina. Teorijski sadržaji se proširuju i produbljuju. U suživotu s članovima porodice (obitelji) i članovima društvene zajednice učenik ostvaruje svoja prava i ispunjava obaveze te preuzima odgovornost. U društvenim zajednicama poput škole i razreda, važnim za razvoj identiteta, donose se, prihvaćaju i provode pravila ponašanja važna za red i suživot te razvija odgovornost za sebe i druge. Društvene grupe nastanjuju prostor i svojim jezikom, kulturom, tradicijom, načinom življenja i djelatnostima, historijskim i savremenim događajima tom prostoru daju identitet. S druge strane, prostor i njegova obilježja pružaju identitetnu osnovu grupama koje u njemu žive. Ova oblast je usmjerena na osposobljavanje učenika da prepoznaju svoja prava i spremno preuzimaju odgovornosti u društvu, da razvijaju svoj lični i grupni identitet, sagledaju društvene pojave i procese kroz prizmu vremena i prostora, prepoznaju i imenuju kulturno-historijsko naslijeđe po historijskim epohama (materijalno i nematerijalno naslijeđe itd.) te razviju stav o važnosti zaštite kulturno-historijskog naslijeđa. Pojedinaac u društvu razvija građansku, kulturnu, etičku i ekološku svijest te postaje odgovoran i aktivan građanin unutar svoje zajednice. Ova oblast sadrži četiri komponente:

Komponenta 1. Prava i odgovornosti pojedinca u društvu,

Komponenta 2. Pojedinaac i društvene grupe,

Komponenta 3. Društvo u vremenu i

Komponenta 4. Kulturno-historijsko naslijeđe.

B. Vrijeme i geografski prostor

Oblast Vrijeme i geografski prostor pomaže da učenik svoje okruženje doživi kao jedinstvo prostora i vremena jer je svako njegovo kretanje kroz prostor i vrijeme ograničeno. Kao što učenike mlađih razreda pri poimanju prostora treba osposobiti za shvatanje njegove veličine, za orijentaciju u njemu i shvatanje kontinuiteta prostora, tako se pri poimanju vremena može govoriti o veličini vremena, snalaženju ili orijentaciji u vremenu i shvatanje kontinuiteta, slijeda vremena. Pri snalaženju u vremenu i prostoru učenik treba usvojiti pojmove: sadašnjost, prošlost, budućnost, desetljeće, stoljeće i milenijum (koristeći vremenske lente i historijske slike), prostor, zavičaj, regije, kulturno-historijski spomenici. Oblast obuhvata koncepte: održivost, kritičko mišljenje, geografska perspektiva, samoaktualizacija, prostorno planiranje, simuliranje i predviđanje. Ova oblast ima četiri komponente:

Komponenta 1. Orijehtacija u vremenu,

Komponenta 2. Vremenska lenta,

Komponenta 3. Orijehtacija u prostoru i

Komponenta 4. Globus i geografska karta.

C. Bosna i Hercegovina

Ova oblast osposobljava učenika da promatra prostor, prepoznaje njegove prirodne i društvene pojave i procese, događaje, da ih prati, objašnjava, upoređuje, klasificira, analizira, donosi zaključke zasnovane na kritičkom mišljenju. U okviru ove oblasti učenik je fokusiran na prostor svoje domovine i njen položaj u odnosu na Europsku uniju.

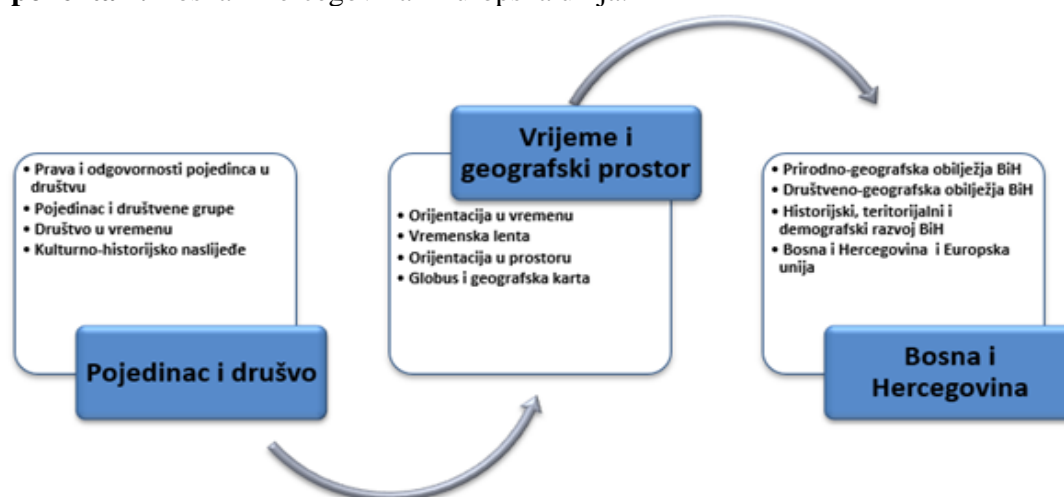
Usvajanje teorijskih sadržaja o prirodnim i društvenim odlikama Bosne i Hercegovine pomaže učeniku da prepozna različite krajolike/prostorne identitete u Bosni i Hercegovini koji su nastali kao posljedica međusobnih odnosa prirodnih i društvenih pojava i procesa te da usvoji njihov prostorni razmještaj. U ovom kontekstu prirodne odlike se prvenstveno posmatraju kroz prizmu njihovog uticaja na način života stanovništva i uvjeta koje pružaju za razvoj ljudskih djelatnosti. Ova oblast ima četiri komponente:

Komponenta 1. Prirodno-geografska obilježja Bosne i Hercegovine,

Komponenta 2. Društveno-geografska obilježja Bosne i Hercegovine,

Komponenta 3. Historijski, teritorijalni i demografski razvoj BiH i

Komponenta 4. Bosna i Hercegovina i Europska unija.

Oblasna struktura predmetnog kurikuluma Društvo

U nastavku slijedi dio koji se odnosi na odgojno-obrazovne ishode koji su okosnica predmetnog kurikuluma Društvo i razrađeni su za svaku od tri oblasti (domene) na kojima se temelji. Odgojno-obrazovni ishodi pomažu nastavnicima u praćenju napretka učenika i u vrednovanju učeničkih postignuća. Tokom pripremanja procesa učenja i podučavanja nastavnik treba povezati odgojno-obrazovne ishode sa sadržajima navedenim u kurikulumu i metodama podučavanja. U tabelama su odgojno-obrazovni ishodi označeni šiframa. Skraćenice poput A.5.1. ili B.5.3. i sl. označavaju redom: oblast kojoj ishod pripada (A. Pojedinaac i društvo, B. Vrijeme i geografski prostor i C. Bosna i Hercegovina), godinu podučavanja predmeta (5. – peti razred), te redni broj odgojno-obrazovnog ishoda koji se podučava u sklopu navedene oblasti (1. – prvi ishod, 2. – drugi ishod,...). Skraćenica DHP-1.1.1. označava poveznicu sa Zajedničkom jezgrom nastavnih planova i programa za društveno-humanističko područje definiranoj na ishodima učenja, skraćenica GEO-1.3.1. označava poveznicu sa Zajedničkom jezgrom nastavnih planova i programa za moju okolinu, prirodu i društvo, društvo i geografiju definiranoj na ishodima učenja, skraćenica HIS-2.04. označava poveznicu sa Zajedničkom jezgrom nastavnih planova i programa za historiju definiranoj na ishodima učenja, a skraćenica GRO-1.1.1. označava poveznicu sa Zajedničkom jezgrom nastavnih planova i programa za građansko obrazovanje definiranoj na ishodima učenja, odakle su ishodi dijelom ili u potpunosti preuzeti.

D/ ODGOJNO-OBRAZOVNI ISHODI

5. razred osnovne škole /35 nastavnih sati godišnje/

Oblast: A/Pojedinac i društvo	
Ishod učenja	Razrada ishoda
A.5.1. Opisuje slobode, prava, dužnosti i odgovornosti pojedinca u društvu.	<ul style="list-style-type: none"> • Navodi i objašnjava osnovna dječija prava, slobode, dužnosti i odgovornosti (pravo na ime i državljanstvo, život u porodici, zdrav život, slobodno vrijeme, igru i prijatelje, školovanje i obrazovanje, svoje mišljenje i izražavanje, zaštitu od nasilja...). • Zaključuje o utjecaju prava i dužnosti na pojedinca i zajednicu te o važnosti slobode za pojedinca i društvo. • Istražuje odnose i ravnotežu između prava i dužnosti, te uzroke i posljedice pogrešnih postupaka u društvenim kontekstima. • Raspravlja o važnosti jednakosti prava i slobode svakog pojedinca u društvu. • Raspravlja o pravima djece u kontekstu Konvencije o pravima djeteta. • Primjenjuje različite strategije kontrole emocija u socijalnim interakcijama. • Prihvata odgovornost za svoje ponašanje i shvata svoje mogućnosti i ograničenja.
Poveznice sa ZJNPP	DHP 1.1.1. DHP 1.1.2. DHP 1.1.3
Ključni sadržaji	
<p>Ključni sadržaji za ostvarenje ovog odgojno-obrazovnog ishoda su:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prava i slobode; • Konvencija o pravima djeteta i • Dužnosti i odgovornosti. 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Učionička i izvanučionička nastava treba da budu ravnomjerno zastupljene prilikom realizacije nastavnih sadržaja koji se odnose na ovaj odgojno-obrazovni ishod. Prilikom formiranja pojmova, predstava i zakonitosti koje se odnose na ključne sadržaje u okviru ovog odgojno-obrazovnog ishoda nastavnici treba da poštuju princip očitoglednosti, postupnosti i sistematičnosti, aktualizacije, individualizacije i sl. Nastavnici koriste različita metodička rješenja, strategije učenja i podučavanja, a učenici pojedine sadržaje iz društva mogu usvajati kroz direktno sudjelovanje/posmatranje, vođenje intervjua, obavljanje razgovora, provođenje ankete o pravima djece/ljudi u okolini i sl.). Demonstracija Konvencije o pravima djeteta putem PowerPoint prezentacije može biti popraćena i izradom ilustriranih kartica za dječija prava, plakatom, pisanjem pjesme ili proznog teksta o pravima djeteta. Moguća je međupredmetna korelacija s nastavnim predmetima Likovna kultura, Muzička kultura i Bosanski jezik i književnost. Istraživački pristup potrebno je integrirati u proces učenja i podučavanja svih koncepata na različite načine: od istraživanja u neposrednoj stvarnosti, promatranja, upotrebe simulacija do problemskih zadataka i drugih načina kako bi se poticalo aktivno, istraživačko i iskustveno učenje. Organizovanje debate je preporučljivo jer se učenici uče da svoje stavove potkrijepe argumentima. Ostvarenje ovog odgojno-obrazovnog ishoda je preduslov za ostvarenje odgojno-obrazovnog ishoda A.5.2. unutar oblasti Pojedinac i društvo.</p>	

<p>A.5.2. Analizira prava i odgovornosti pojedinca i društvenih grupa u vremenu i prostoru.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava koncept jedinstvo u različitostima i razvija osjećaj tolerancije. • Objašnjava pojmove društvena grupa, narod (nacija) i navodi razlike u njihovom značenju. • Prepoznaje i imenuje društvene grupe u svom okruženju. • Objašnjava značaj prihvatanja i poštovanja različitosti. • Prepoznaje svoju odgovornost u očuvanju zajednice i unapređenja odnosa u njoj. • Predlaže konstruktivne načine rješavanja i sprečavanja nastanka problema. • Pokazuje solidarnost prema članovima zajednice. • Promišlja o prisutnosti demokratskih vrijednosti u društvenim grupama kojim pripada te promovise demokratske vrijednosti u svome okruženju. • Raspravlja o važnosti digitalnog identiteta i utjecaja digitalnih tragova.
<p>Poveznice sa ZJNPP</p>	<p>DHP 4.1.1. DHP 4.1.2. GRO 1.1.1.</p>
<p>Ključni sadržaji</p>	
<p>Ključni sadržaji za ostvarenje ovog odgojno-obrazovnog ishoda su sljedeći:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prava i odgovornosti pojedinca i društvenih grupa; • Lični i grupni identitet; Razvoj identiteta i Demokratske vrijednosti. 	
<p>Preporuke za ostvarenje ishoda</p>	
<p>Za realizaciju sadržaja i ostvarivanje ovog odgojno-obrazovnog ishoda potrebno je osigurati da se u društvenim grupama poput škole i odjeljenjske zajednice, važnim za razvoj identiteta, donose, prihvataju i provode pravila ponašanja važna za red i suživot te razvija i njeguje odgovornost prema sebi i drugima. Ljudske zajednice nastanjuju prostor i svojim jezikom, kulturom, tradicijom, načinom življenja i djelatnostima, historijskim i suvremenim događajima tom prostoru daju identitet. S druge strane, prostor i njegova obilježja pružaju identitetnu osnovu društvenim grupama koje u njemu žive. Organizovanje rasprave o pravilima upotrebe digitalnih sadržaja (dijeljenje, upotreba) prema primijenjenim oznakama i osvješćivanje potrebe zaštite svog intelektualnog vlasništva jedan su od zadataka neopohodnih za ostvarenje ovog odgojno-obrazovnog ishoda. Nastavnici koriste različite vrste nastave, sociološke oblike rada i metodičke pristupe prilikom učenja i podučavanja nastavnih sadržaja u okviru ovog odgojno-obrazovnog ishoda (npr. problemska nastava, iskustveno učenje, aktivno učenje, interaktivna nastava i sl.). Izvanučionička nastava se može organizovati u formi istraživanja o prisutnosti demokratskih vrijednosti u određenoj grupi, kao anketa o nivou tolerancije u odabranoj grupi ili kao intervju sa pedagogom-psihologom o opasnostima digitalnog svijeta. Kao nastavno sredstvo za realizaciju navedenih nastavnih sadržaja nastavnik može izraditi PowerPoint prezentaciju o odgovornom i neodgovornom ponašanju pojedinca i društvenih grupa (nekada i sada, u BiH i SAD) ili koristiti didaktički komplet "Prevenција nasilja koje uključuje djecu u Bosni i Hercegovini" čiji je izdavač Pedagoški zavod Zenica. Ovaj ishod učenja u direktnoj je vezi sa ishodom A.5.1. unutar oblasti Pojedinac i društvo.</p>	
<p>A.5.3. Objašnjava utjecaj pojedinaca, ideja i događaja na razvoj društva u prošlosti i sadašnjosti.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Istražuje o značajnim pojedincima, idejama i događajima u svom okruženju. • Prikazuje vremenski slijed s osnovnim podacima o pojedincima i događajima. • Objašnjava utjecaj istraženih događaja, pojedinaca i ideja na sadašnji život čovjeka. • Upoređuje odnose i promjene u prošlosti, sadašnjosti i predviđa moguće odnose i promjene u budućnosti. • Koristi različite izvore informacija, zaključuje o promjenama i odnosima prirodnih i društvenih pojava u vremenu i njihovom utjecaju na sadašnjost. • Kritizira ekološke promjene koje izaziva čovjek.

Poveznice sa ZJNPP	DHP 1.3.2. DHP 1.3.3. DHP 2.2.2.
Ključni sadržaji	
<p>Ključni sadržaji za ostvarenje ovog odgojno-obrazovnog ishoda su:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Značajne ličnosti i • Važni događaji. 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Za potrebe realizacije nastavnih sadržaja i ostvarivanje ovog odgojno-obrazovnog ishoda potrebno je osigurati: slikovni kalendar, PowerPoint prezentaciju o značajnim ličnostima i događajima, odabrane priče, pjesme, informativne tekstove, novčanice, grafičke organizere kako bi se nastava učinila očiglednom i proces podučavanja potaknuo samoregulirano i istraživačko učenje. Vremenska lenta će omogućiti povezivanje događaja i ideja nastalih u prošlosti, isticanje značajnih ličnosti koje se spominju u književnosti, znanosti ili drugim predmetima i njihovom utjecaju na život ljudi i društvo u sadašnjosti. Bitno je razumjeti da je prošlost naše domovine duga i bogata historijskim događajima, da su ju obilježile mnoge značajne ličnosti po kojima su neki ljudi dobili ime, po kojima su imenovane pojedine ulice i trgovi, škole te da su imali važan utjecaj i na naš život. Prošlost nas uči o promjenama koje su se dešavale kao posljedica čovjekovog prilagođavanja prostoru u kojem živi i protoku vremena. Postoje različiti historijski izvori koji govore o tim promjenama, uče nas o prošlosti i pripremaju za budućnost. Ako učenik razumije prostorne i vremenske pojave, procese, promjene, događaje i odnose bit će u mogućnosti predvidjeti događaje, procese i promjene i utjecati na njihov tok. Na takve tokove pozitivno su utjecali ljudi koji su dali svoj doprinos napretku zajednice u raznim oblastima života. Učeći o njima učenici će imati pozitivne uzore i razumjet će da je najveći društveni resurs čovjek koji svojim zalaganjem i predanošću može da mijenja prostor življenja i društvo i tako čini domovinu boljim mjestom za život. neka od metodičkih rješenja koja se mogu primijeniti su: izrada zidnih novina-korelacija sa predmetima: Bosanski jezik i književnost, Osnove tehnike i Likovna kultura, izrada dijagrama o utjecaju pojedinaca i događaja na razvoj društva u prošlosti i sadašnjosti pronalazeći dodirne tačke i uočavajući značajne razlike (npr. Vennov dijagram). Ovaj odgojno-obrazovni ishod je preduvjet za ostvarenje odgojno-obrazovnog ishoda A.5.4. unutar oblasti Pojedinaac i društvo.</p>	
<p>A.5.4. Objašnjava važnost očuvanja kulturno-historijskog naslijeđa svoje domovine.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava kako se proslavljaju blagdani i praznici u društvenoj zajednici. • Objašnjava šta su kulturno-historijski spomenici i navodi neke od njih. • Primjenjuje različite historijske izvore (materijalne, usmene, slikovne, pismene, predložene web stranice) prilikom istraživanja prošlosti. • Objašnjava običaje i tradiciju kultura u vremenu i prostoru. • Diskutuje o svom zavičaju i njegovoj prošlosti, te kulturnom i historijskom naslijeđu svog zavičaja. • Objašnjava povezanost kulturno-historijskog naslijeđa s identitetom domovine te ulogu kulturno-historijskog naslijeđa za razvoj i očuvanje nacionalnog identiteta. • Obrazlaže načine zaštite i očuvanja kulturne baštine. • Demonstrira načine zaštite i očuvanja kulturno-historijskog naslijeđa domovine na konkretnim primjerima. •
Poveznice sa ZJNPP	DHP 1.2.3. DHP 1.2.4. DHP 1.2.5.
Ključni sadržaji	
<p>Ključni sadržaji za ostvarenje ovog odgojno-obrazovnog ishoda:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kulturno-historijsko naslijeđe Bosne i Hercegovine i • Zaštita kulturno-historijskog naslijeđa Bosne i Hercegovine. 	

Preporuke za ostvarenje ishoda

Za potrebe realizacije sadržaja i ostvarivanje ovog odgojno-obrazovnog ishoda potrebno je osigurati: PowerPoint prezentacije o kulturno-historijskim spomenicima, odabrane priče, pjesme, informativne tekstove, fotografije kulturno-historijskih spomenika kao i adekvatne primjerke tradicionalne odjeće naroda i narodnosti koje žive u Bosni i Hercegovini. Učionička i izvanučionička nastava treba da budu ravnomjerno zastupljene u ostvarivanju ovog odgojno-obrazovnog ishoda (posjete kulturno-historijskim spomenicima u okruženju; prikupljanje slika svoje domovine nekad i sad; informacije iz lokalne štampe, monografija; izrada albuma u svrhu turističkog vodiča; čitanje tekstova o običajima i tradiciji u svojoj domovini i dr.). Nastavnici mogu koristiti Priručnik "Izvanučionička nastava u funkciji razvoja ključnih kompetencija i životnih vještina učenika nižih razreda osnovne škole" čiji je izdavač Pedagoški zavod Zenica koji obiluje mnoštvom primjera za organizaciju posjeta i ekskurzija na području Zeničko-dobojskog kantona. Njegovanjem i očuvanjem tradicije kroz proslavljanje državnih i vjerskih praznika, u školi, porodici i društvu, razvija se osjećaj važnosti suživota i uvažavanja. U tim različitim zajednicama pojedinac ostvaruje svoja prava, ispunjava obaveze te preuzima odgovornost. Preporučuje se primjena metoda koje podstiču angažirano učenje (npr. aktivno učenje, interaktivna nastava, projektna nastava i dr.), a prikupljanje i obrada podataka tokom provedenih mini-istraživanja učenika uključit će i upotrebu fotografija, video materijala i statističkih pokazatelja, grafikone, dijagrame i sl. Moguća je međupredmetna korelacija s nastavnim predmetima Muzička/Glazbena kultura, Bosanski jezik i književnost, Likovna kultura (npr. izvođenje tradicionalne muzike, posjeta muzeju, crtanje i izrada tradicionalne odjeće i dr.). Jedna od tehnika koja se može primijeniti je i lapbook, tj. učenici mogu izraditi lapbook o kulturno-historijskom naslijeđu i njegovom očuvanju. Planiranje ekskurzije u grad Sarajevo i posjete važnim ustanovama kulture u ovom gradu bi zadovoljila većinu zahtjeva ovog ishoda (npr. Zemaljski muzej, Vijećnica, vjerski objekti, kulturno-historijski spomenici, ART kuća sevdaha i dr.). Ovaj ishod učenja je direktno povezan sa ishodom A.5.3. unutar oblasti Pojedinac i društvo.

Oblast: B/vrijeme i geografski prostor

Ishod učenja	Razrada ishoda
<p>B.5.1. Snalazi se u vremenu koristeći savremena sredstva za orijentaciju.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava različite načine orijentacije u prostoru i vremenu. • Upoređuje različita sredstva za orijentaciju u vremenu. • Primjenjuje različita sredstva za orijentacije u vremenu. • Izdvaja savremena sredstva za orijentaciju u vremenu i analizira njihovu upotrebu. • Objašnjava važnost organizacije vremena na vlastitim primjerima. • Prikazuje tehnike organizacije svoga vremena: vremensku crtu, raspored obaveza, kalendar, podsjetnik i sl. • Prikazuje vremenski slijed događaja uočavajući njihovu uzročno-posljedičnu povezanost, organizira svoje vrijeme i vrednuje svoje planiranje.
<p>Poveznice sa ZJNPP</p>	<p>HIS 2.0.1. HIS 2.0.2. HIS 2.0.4.</p>
Ključni sadržaji	
<p>Ključni sadržaji za ostvarenje ovog odgojno-obrazovnog ishoda su sljedeći:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Orijentacija u vremenu i Sredstva za orijentaciju u vremenu. 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Preporučuje se da učenik prati i zapisuje aktivnosti tokom sedmice, upoređuje trajanje pojedinih aktivnosti (učenje, korištenje računara, igra, čitanje i sl.), predstavlja ih i prikazuje na različite načine. Nastavnici potiču učenike na svrsishodno planiranje i korištenje slobodnog vremena te na samovrednovanje svog planiranja i mijenjanja ako se pokaže neučinkovitim. Koristi se lentom vremena (vremenskom crtom) u planiranju istraživanja, prezentaciji događaja, planiranju projekata, planiranju učenja i slobodnog vremena i sl. Potrebno je osigurati savremeno sredstvo za orijentaciju u vremenu, ali i sredstva koja su se prije koristila radi poređenja i izvođenja zaključaka o brzini, efikasnosti i jednostavnosti rukovanja (npr. pješčani sat, sunčani sat, mehanički</p>	

sat, digitalni sat, štoperica i sl.). Tokom učenja i podučavanja potrebno je što više primjenjivati metode aktivnog učenja u kojima učenik sudjeluje u posmatranju i prikupljanju podataka te donošenju zaključaka, ali i praktično smisljeno učenje, učenje putem otkrivanja, servisno učenje kao oblike aktivnog učenja, tj. angažiranog učenja. Učenik rezultate može prikazati crtežom, tablično, dijagramom ili ih ponekad samo opisati, a izvori podataka mogu biti i usmeni (npr. od roditelja ili drugih osoba). Na ovaj način se nastavni sadržaji Društva koreliraju s nastavnim sadržajima Matematike vezanim za oblast Prikupljanje podataka. Istraživački pristup potrebno je integrirati u proces učenja i podučavanja na različite načine: od istraživanja u neposrednoj stvarnosti, promatranja, upotrebe simulacija do problemskih zadataka i drugih načina kako bi se poticalo aktivno, istraživačko i iskustveno učenje. Ovaj ishod učenja je povezan sa ishodom B.5.2. unutar oblasti Vrijeme i geografski prostor.

B.5.2. Uočava vremenske odrednice i događaje iz prošlosti na vremenskoj lenti.	<ul style="list-style-type: none"> • Upoređuje prošlost i sadašnjost i predviđa promjene i odnose u budućnosti. • Raspravlja o utjecaju događaja, osoba i promjena na sadašnji i budući život pojedinca u društvu. • Prikazuje događaje, osobe i promjene u domovini tokom prošlosti i sadašnjosti te ih predviđa u budućnosti služeći se kalendarom, vremenskom crtom, crtežom i sl., uz korištenje digitalnim interaktivnim uslugama (geografske karte, vremenska prognoza...) i informaciono-komunikacijskim tehnologijama. • Upoređuje događaje, osobe i promjene tokom decenije, stoljeća i milenijuma i raspravlja o njihovom utjecaju na sadašnjost i budućnost.

Poveznice sa ZJNPP

HIS 2.0.1. HIS 2.0.2. HIS 2.0.3.

Ključni sadržaji

Ključni sadržaji za ostvarenje ovog odgojno-obrazovnog ishoda su sljedeći:

- Vremenske odrednice i događaji iz prošlosti i Vremenska lenta.

Preporuke za ostvarenje ishoda

Vremenska lenta (vremenska crta) je jedno od nastavnih pomagala koje se treba koristiti na nastavi Društva kako bi učenici istraživali i proučavali događaje iz prošlosti i razumjeli vremenski slijed događaja, tj. prošlost i sadašnjost užeg i šireg zavičaja i domovine Bosne i Hercegovine. Preporučuje se da učenik istražuje i prikazuje događaje iz prošlosti svoje domovine, ali i pojedine događaje na globalnom nivou (npr. velika geografska otkrića, rođenja važnih ličnosti-književnika, kompozitora, umjetnika i sl.). Učenici dovode u međuodnos prošlost i sadašnjost i neke aspekte života nekad i sad (npr. način gradnje, način odijevanja, način uzgoja životinja, kulturne norme, način ishrane, saobraćaj i sl.). Nakon što savladaju fazu upoređivanja prošlosti i sadašnjosti učenici mogu generirati ideje, tj. predviđati slijed određenih događaja u budućnosti (npr. školovanje djece u budućnosti, saobraćaj u budućnosti, komuniciranje u budućnosti, istraživanje svemira i sl.). Nastavnik može potaknuti učenike da izrađuju računarske animacije toka vremena u skladu s njihovim interesovanjima i digitalnim kompetencijama. Kako bi se podsticalo poduzetničko učenje i istraživanje događaja u prošlosti i budućnosti, nastavnici će koristiti projektnu nastavu, provođenje mini-istraživanja sa učenicima, organizirati različite oblike edukativnih radionica i radionica koje doprinose razvoju kreativno-produktivnih radionica. Ovaj ishod učenja se naslanja na ishod B.5.1. i B.5.3. unutar oblasti Vrijeme i geografski prostor.

B.5.3. Snalazi se u prostoru koristeći savremena sredstva za orijentaciju.	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava različite načine orijentacije pomoću prirodnih obilježja. • Upoređuje različita sredstva orijentacije u prostoru. • Primjenjuje različita sredstva orijentacije u prostoru. • Izdvaja savremena sredstva za orijentaciju u prostoru i analizira njihovu upotrebu. • Primjenjuje znanja orijentacije u prostoru tokom crtanja skice, plana i jednostavnijih karti.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 1.3.1. GEO 1.3.2.

Ključni sadržaji	
Ključni sadržaji za ostvarenje ovog odgojno-obrazovnog ishoda su sljedeći:	
<ul style="list-style-type: none"> • Prostorne odrednice i orijentacija i Savremena sredstva za orijentaciju. 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Preporučuje se upoznavanje sa modernim sredstvima za orijentaciju (kompas, razne aplikacije na telefonima-navigacija), te praktična upotreba istih prilikom praktičnih vježbi u sklopu izučavanja sadržaja povezanih s ovim odgojno-obrazovnim ishodom. Uočavanje sličnosti i razlika među sredstvima za orijentaciju u prostoru omogućit će učenicima da steknu predstavu o izboru najboljeg i najefikasnijeg sredstva za orijentaciju u prostoru u određenim okolnostima (npr. kompas, mobilna aplikacija za navigaciju, uređaji sa zvučnim signalima i dr.). Preporučuje se što više praktičnih vježbi s ciljem što boljeg ovladavanja korištenjem sredstava za orijentaciju u prostoru. Potrebno je osigurati savremena sredstva za orijentaciju u prostoru, ali i sredstva koja su se prije koristila radi poređenja i izvođenja zaključaka o brzini, efikasnosti i jednostavnosti rukovanja. Učenicima je potrebno predočiti načine na koje se orijentišu moreplovci, avijatičari, naučnici u svemirskim stanicama i sl.). Zanimljivo bi bilo pojasniti učenicima kako je došlo do velikih geografskih otkrića i koju ulogu su imala sredstva za orijentaciju u prostoru koja su se tada koristila. Tokom učenja i podučavanja nastavnici će primjenjivati metode aktivnog učenja koje usmjeravaju učenike na direktno promatranje, orijentaciju u prostoru, prikupljanje podataka i njihovo grafičko predstavljanje te donošenje zaključaka nakon rješavanja problemskih zadataka koji u svom fokusu imaju orijentaciju u prostoru. Istraživački pristup potrebno je integrirati u proces učenja i podučavanja na različite načine: od istraživanja u neposrednoj stvarnosti, promatranja, upotrebe simulacija do problemskih zadataka i drugih načina kako bi se poticalo aktivno, istraživačko i iskustveno učenje. Ovaj ishod učenja je povezan sa ishodima B.5.2. i B.5.3 unutar oblasti Vrijeme i geografski prostor.</p>	
<p>B.5.4. Tumači geografske elemente i sadržaj na globusu i geografskoj karti.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Koristi se globusom i geografskom kartom za orijentaciju u prostoru. • Određuje strane svijeta na geografskoj karti. • Određuje sjevernu i južnu poluloptu planete Zemlje pomoću globusa. • Prepoznaje i objašnjava elemente i sadržaj predstavljen na geografskoj karti i globusu. • Koristi se tumačem znakova na karti za uočavanje i prepoznavanje geografskih elemenata.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 1.3.3.
Ključni sadržaji	
Ključni sadržaji za ostvarenje ovog odgojno-obrazovnog ishoda su sljedeći:	
<ul style="list-style-type: none"> • Globus i geografska karta i Geografski elementi na globusu i geografskoj karti. 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Preporučuje se upoznavanje sa globusom (umanjeni prikaz planete Zemlje) kao i raznim vrstama geografskih karti (npr. karta svijeta, karta Europe, karta Bosne i Hercegovine). Učenici su u nižim razredima usvojili pojmove skica, plan, geografska karta i znanja primjenjivali na geografskoj karti užeg zavičaja (Zeničko-dobojski kanton). Učenici treba da ovladaju vještinama neophodnim za snalaženje na geografskoj karti (npr. određivanje strana svijeta na geografskoj karti, tumačenje kartografskih znakova i sl.). Preporučuje se da svaki učenik ima vlastitu kartu Bosne i Hercegovine kako bi mogao samostalno istraživati sadržaj iste ili paralelno pratiti demonstraciju nastavnika tokom predočavanja određenih elemenata i sadržaja geografske karte. Potrebno je osigurati i savremena nastavna sredstva i pomagala. Za realizaciju pojedinih sadržaja moguće je koristiti sadržaje s interneta (npr. Google Earth). Tokom učenja i podučavanja potrebno je što više primjenjivati metode aktivnog učenja (učenje putem otkrivanja, praktično i smisljeno učenje i dr.). Istraživački pristup potrebno je integrirati u proces učenja i poučavanja na različite načine: od istraživanja u neposrednoj stvarnosti, promatranja, upotrebe simulacija do problemskih zadataka i drugih načina kako bi se poticalo aktivno, istraživačko i iskustveno učenje. Ostvarenje ovog ishoda učenja je preduslov za ostvarivanje ishoda iz oblasti C. Bosna i Hercegovina jer učenici treba da teoretska znanja o prirodno-geografskim i društveno-geografskim odlikama Bosne i Hercegovine primijene praktično kroz vježbe snalaženja, demonstracije i orijentacije na geografskoj karti Bosne i Hercegovine.</p>	

Oblast: C/Bosna i Hercegovina	
Ishod učenja	Razrada ishoda
C.5.1. Razlikuje i objašnjava prirodno-geografska obilježja BiH.	<ul style="list-style-type: none"> • Razvrstava najznačajnije reljefne oblike po nadmorskoj visini, izgledu i uvjetima koje pružaju za život bosanskohercegovačkog stanovništva. • Pokazuje prostorni razmještaj najznačajnijih reljefnih oblika i reljefnih cjelina Bosne i Hercegovine. • Navodi najznačajnije tipove klima, biljnih i životinjskih zajednica u Bosni i Hercegovini, njihov prostorni obuhvat i pogodnosti za razvoj privrednih djelatnosti. • Razvrstava najznačajnije rijeke Bosne i Hercegovine u morski sliv. • Opisuje osnovne odlike voda u Bosni i Hercegovini i njihov značaj za stanovništvo i razvoj privrednih djelatnosti.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.3.2.
Ključni sadržaji	
<p>Ključni sadržaji za ostvarenje ovog odgojno-obrazovnog ishoda su sljedeći:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Reljef Bosne i Hercegovine – najznačajniji reljefni oblici i tipovi reljefa – izgled, prostorni razmještaj i značaj; Klima Bosne i Hercegovine – tipovi klima – odlike i prostorni obuhvat i značaj; • Vode Bosne i Hercegovine – riječni slivovi, riječni sistemi, podzemne vode, jezera i more; Značaj voda. 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Učenici kroz ovu komponentu treba da razumiju kako su se formirali različiti krajolici/prostorni identiteti u Bosni i Hercegovini kao posljedica međusobnih odnosa pojava i procesa te da usvoje prostorni razmještaj različitih prostornih identiteta. (npr. Kako su reljefni, klimatski i hidrološki procesi utjecali na formiranje pojedinih krajolika u Bosni i Hercegovini.). Preporučuje se aktivno učenje i interaktivne metode rada uz koje će se koristiti fotografije, video zapisi, statistički materijali, tematske karte, grafikoni, dijagrami i sl. Poželjno je da se koristi reljefna karta Bosne i Hercegovine, slijepe karte i tematske karte prilikom realizacije sadržaja koji su vezani uz ovaj odgojno-obrazovni ishod. Individualizacijom i diferencijacijom (npr. zadacima na tri nivoa složenosti) učenici će ovladati praktičnim vještinama snalaženja na geografskoj karti Bosne i Hercegovine, tematskoj karti vezanoj za prirodno-geografske odlike i slijepoj karti u koju će unositi prirodno-geografska obilježja Bosne i Hercegovine). Nastavnici pored dvodimenzionalnih nastavnih sredstava i pomagala koriste i multimediju (računar, projektor, pametnu tablu i sl.). Preporučuje se istraživački pristup u nastavi, tj. podučavanju ovih sadržaja, a nastavnik iste sadržaje može realizirati kroz izvanučioničku nastavu (npr. terenska istraživanja različitih krajolika - kraška područja, nizijska, planinska, kotlinska u zavisnosti od mjesta u kojem se škola nalazi). Prilikom organizacije posjeta, izleta i ekskurzija učenici mogu izučavati, pored historijskih i prirodne znamenitosti naše države (npr. vodopadi, kanjoni, izvorišta rijeka, pećine, kraška polja, jezera, planinski vrhovi i dr). Preduslov za ostvarenje ovog ishoda je odgojno-obrazovni ishod B.5.4. iz oblasti Vrijeme i geografski prostor.</p>	
C.5.2. Razlikuje i objašnjava društveno-geografska obilježja BiH.	<ul style="list-style-type: none"> • Upoređuje tipove naselja i regija u Bosne i Hercegovine. • Objašnjava razvijenost Bosne i Hercegovine kroz grane privrede. • Razvrstava grane privrede i njihovu razvijenost u pojedinim dijelovima Bosne i Hercegovine. • Uočava karakteristike regija u privrednom pogledu. • Primjenjuje različite izvore da objasni društveno-geografska obilježja Bosne i Hercegovine.

	<ul style="list-style-type: none"> • Objašnjava utjecaj razvijenosti saobraćaja za razvoj pojedinih regija i cjelokupni razvoj Bosne i Hercegovine.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.3.2.
Ključni sadržaji	
<p>Ključni sadržaji za ostvarenje ovog odgojno-obrazovnog ishoda su sljedeći:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Naselja i regije Bosne i Hercegovine – tipovi naselja, osnovni podaci o većim gradovima BiH; • Privreda Bosne i Hercegovine – grane privrede, najrazvijeniji centri; • Saobraćaj – tipovi saobraćaja, prometne komunikacije u Bosni i Hercegovini. 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Za realizaciju ovog odgojno-obrazovnog ishoda nastavnik će koristiti nastavne sadržaje koji se odnose na društveno-geografska obilježja Bosne i Hercegovine. Potrebno je koristiti geografsku kartu kao nastavno sredstvo-izvor znanja za usvajanje novih pojmova, predstava i zakonitosti koje se odnose na ovaj aspekt izučavanja domovine Bosne i Hercegovine. Nastavni sadržaji se trebaju prilagoditi uzrastu i interesima učenika petog razreda osnovne škole i naslanjati na znanja i učenička iskustva koja nose iz nižih razreda a koja se odnose na društveno-geografska obilježja šireg zavičaja (Zeničko-dobojski kanton). Preporučuje se korištenje različitih vrsta nastave (interaktivna nastava, projektna nastava, egzemplarna nastava), a učenje i podučavanje je moguće organizirati kroz primjenu servisnog učenja, aktivnog učenja, kao i tehnika koje podstiču razvoj kritičkog mišljenja (npr. tehnike iz programa Čitanjem i pisanjem do kritičkog mišljenja). Nastavnici koriste različita dvodimenzionalna i trodimenzionalna nastavna sredstva i pomagala, kao i digitalne alate i informaciono-komunikacijsku tehnologiju (npr. kompjuter, projektor, multimedija, pametna tabla i sl.). Kako bi se učenici osposobili za praktičnu primjenu znanja u svakodnevnom životu nastavnici mogu potaknuti učenike da samostalno istražuju aspekt društveno-geografskih obilježja Bosne i Hercegovine. Učenici mogu kreirati svoj lapbook i pritom koristiti fotografije, video filmove, slike, prikupiti statističke materijale, tematske karte, grafikone i dijagrame. Učenici mogu kreirati i multimedijalne sadržaje, tj. pripremiti PowerPoint prezentaciju o društveno-geografskim odlikama svoje domovine. Učenike je potrebno osposobiti da kreiraju svoj plan aktivnosti, samostalno organizuju i planiraju svoj rad, primjenjuju teorijska znanja u praksi i sl. Ovaj odgojno-obrazovni ishod je povezan sa ishodima C.5.1. i C.5.3. u okviru oblasti Bosna i Hercegovina.</p>	
C.5.3. Analizira historijski, teritorijalni i demografski razvoj Bosne i Hercegovine.	<ul style="list-style-type: none"> • Opisuje historijski, teritorijalni i demografski razvoj Bosne i Hercegovine. • Objašnjava državne simbole Bosne i Hercegovine. Analizira državne simbole nastale u različitim historijskim periodima. • Uočava i opisuje teritorijalni razvoj Bosne i Hercegovine kroz historiju. • Objašnjava geografski položaj Bosne i Hercegovine na Balkanskom poluotoku i u Evropi. • Objašnjava demografski razvoj Bosne i Hercegovine i njegov značaj za društvo. • Analizira i objašnjava strukturu stanovništva Bosne i Hercegovine (spolna, starosna, etnička, religijska, jezička, obrazovna) pozivajući se na rezultate posljednjeg popisa stanovništva. • Opisuje administrativno – političko uređenje Bosne i Hercegovine.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.3.1.
Ključni sadržaji	
<p>Ključni sadržaji za ostvarenje ovog odgojno-obrazovnog ishoda su sljedeći:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bosna i Hercegovina i njeno okruženje, • Položaj Bosne i Hercegovine sada i kroz historiju, • Stanovništvo Bosne i Hercegovine, • Važnije ličnosti iz historije BiH i Administrativno – političko uređenje Bosne i Hercegovine. 	

Preporuke za ostvarenje ishoda

Za realizaciju ovog odgojno-obrazovnog ishoda nastavnik će koristiti nastavne sadržaje koji se odnose na historijski, teritorijalni i demografski razvoj Bosne i Hercegovine. Potrebno je koristiti različite historijske i geografsku kartu kao nastavna sredstva-izvor znanja za usvajanje novih pojmova, predstava i zakonitosti koje se odnose na ovaj aspekt izučavanja domovine Bosne i Hercegovine. Nastavni sadržaji se trebaju prilagoditi uzrastu i interesima učenika petog razreda osnovne škole i naslanjati na znanja i učenička iskustva koja nose iz nižih razreda a koja se odnose na historijski, teritorijalni i demografski razvoj šireg zavičaja (Zeničko-dobojski kanton). Preporučuje se korištenje različitih vrsta nastave (interaktivna nastava, projektna nastava, egzemplarna nastava), a učenje i podučavanje je moguće organizirati kroz primjenu servisnog učenja, aktivnog učenja, kao i tehnika koje podstiču razvoj kritičkog mišljenja (npr. tehnike iz programa Čitanjem i pisanjem do kritičkog mišljenja). Nastavnici koriste različita dvodimenzionalna i trodimenzionalna nastavna sredstva i pomagala, kao i digitalne alate i informaciono-komunikacijsku tehnologiju (npr. kompjuter, projektor, multimedija, pametna tabla i sl.). Kako bi se učenici osposobili za praktičnu primjenu znanja u svakodnevnom životu nastavnici mogu potaknuti učenike da samostalno istražuju aspekt historijskog, teritorijalnog i demografskog razvoja Bosne i Hercegovine. Učenici mogu kreirati svoj lapbook i pritom koristiti fotografije, isječke iz štampe, slike, statističke materijale, tematske karte, grafikone i dijagrame. Učenici mogu kreirati i multimedijalne sadržaje, tj. pripremiti PowerPoint prezentaciju o historijskom, teritorijalnom i demografskom razvoju svoje domovine. Kako bi se učenicima približili pojedini fragmenti iz prošlosti, moguće je koristiti dokumentarne filmove i igrane filmove kojima se može zorno (očigledno) prikazati život stanovnika Bosne i Hercegovine kroz vrijeme. Kako bi se što kvalitetnije realizirali sadržaji vezani za ostvarenje ovog odgojno-obrazovnog ishoda potrebno je koristiti i vremensku lentu kao jedno od nastavnih sredstava. Učenike je potrebno osposobiti da kreiraju svoj plan aktivnosti/učenja, samostalno organizuju i planiraju svoj rad, primjenjuju teorijska znanja u praksi i sl. Nastavnik je u obavezi učenicima predočiti statističke podatke s posljednjeg popisa stanovništva u Bosni i Hercegovini i napraviti komparaciju sa prethodnim popisima kako bi učenici shvatili demografski razvoj Bosne i Hercegovine kroz vrijeme. Ovaj odgojno-obrazovni ishod je povezan sa ishodima C.5.1. , C.5.2. i C.5.4. u okviru oblasti Bosna i Hercegovina.

C.5.4. Razlikuje šire zajednice kojima pripada i objašnjava razliku između Evrope i Europske unije.

- Navodi prednosti i nedostatke zajednice kojoj pripada i prepoznaje šire zajednice kojima pripada (Evropa).
- Prepoznaje i objašnjava razliku između Evrope i Europske unije.
- Analizira sličnosti i razlike između sebe i vršnjaka u Evropi.
- Opisuje veze i međusobne utjecaje između Evrope i svoje uže i šire zajednice-domovine Bosne i Hercegovine.
- Opisuje zastavu Europske unije. Izvodi himnu Europske unije.

Poveznice sa ZJNPP

GEO 4.3.3. GRO 3.2.1. GRO 3.2.3.

Ključni sadržaji

Ključni sadržaji za ostvarenje ovog odgojno-obrazovnog ishoda su sljedeći:

- Europa,
- Europska unija,
- Narodi i zajednice naroda,
- Bosna i Hercegovina na putu ka Europskoj uniji,
- Zastava i himna Europske unije.

Preporuke za ostvarenje ishoda

Za realizaciju ovog odgojno-obrazovnog ishoda nastavnik će koristiti nastavne sadržaje koji se odnose na društvene zajednice kojima pojedinac pripada, sadržaje vezane za Europu i Europsku uniju i Bosnu i Hercegovinu koja je na putu da postane članica Europske unije. Bosne i Hercegovine. Potrebno je koristiti različita nastavna sredstva kao izvore znanja za usvajanje novih pojmova, predstava i zakonitosti koje se odnose na ovaj aspekt izučavanja društva. Nastavni sadržaji se trebaju prilagoditi uzrastu i interesima učenika petog razreda osnovne škole i naslanjati na aktuelna dešavanja kada je u pitanju ulazak Bosne i Hercegovine u Europsku uniju. Preporučuje se korištenje različitih vrsta nastave (interaktivna nastava, projektna nastava, egzemplarna nastava), a učenje i podučavanje je moguće organizirati kroz primjenu servisnog učenja, aktivnog učenja, kao i tehnika koje podstiču razvoj kritičkog mišljenja (npr. tehnike iz programa Čitanjem i pisanjem do

kritičkog mišljenja). Nastavnici koriste različita dvodimenzionalna i trodimenzionalna nastavna sredstva i pomagala, kao i digitalne alate i informaciono-komunikacijsku tehnologiju (npr. kompjuter, projektor, multimedija, pametna tabla i sl.). Kako bi se učenici osposobili za praktičnu primjenu znanja u svakodnevnom životu nastavnici mogu potaknuti učenike da samostalno istražuju aspekt Bosne i Hercegovine na putu ka Europskoj uniji. Za ove namjene moguće je koristiti i namjenski dizajniran časopis za učenike nižih razreda osnovne škole pod nazivom EU Plačić koji se dostavlja svim osnovnim školama na području Zeničko-dobojskog kantona najmanje jedanput godišnje. Učenici mogu kreirati svoj lapbook i pritom koristiti fotografije, isječke iz štampe, slike, statističke materijale, tematske karte, grafikone i dijagrame. Nastavnici mogu uzeti učešće u E-twinning projektu koji vodi Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje u Bosni i Hercegovini i na taj način omogućiti učenicima da upoznaju svoje vršnjake iz drugih zemalja, npr. zemalja Europske unije. Učenici mogu kreirati i multimedijalne sadržaje, tj. pripremiti PowerPoint prezentaciju o Europi, europskom kontinentu i Europskoj uniji. Kada je u pitanju upoznavanje simbolima Europske unije moguća je korelacija sa nastavom Muzičke/Glazbene kulture i Likovne kulture. Kako bi se učenicima približili aspekti funkcionisanja Europske unije, moguće je koristiti dokumentarne filmove kojima se može zorno (očigledno) prikazati nastanak i razvoj Europske unije te pojedine zemlje članice Europske unije. Kako bi se što kvalitetnije realizirali sadržaji vezani za ostvarenje ovog odgojno-obrazovnog ishoda potrebno je koristiti i vremensku lentu kao jedno od nastavnih sredstava. Učenike je potrebno osposobiti da kreiraju svoj plan aktivnosti/učenja, samostalno organizuju i planiraju svoj rad, primjenjuju teorijska znanja u praksi i sl. Ovaj odgojno-obrazovni ishod je povezan sa ishodima C.5.1., C.5.2. i C.5.3. u okviru oblasti Bosna i Hercegovina.

E/ UČENJE I PODUČAVANJE

Da bismo ostvarili odgojno-obrazovne ishode i postigli ciljeve koje smo predvidjeli u izučavanju nastavnog predmeta Društvo i da bi učenje bilo efikasno i funkcionalno, važno je da se aktivnosti učenja oslanjaju na prethodna znanja, iskustva i interese učenika. Potrebno je da učenici aktivno sudjeluju u procesu učenja i da mogu uvidjeti povezanost među konceptima koje uče i njihovom primjenom u stvarnim situacijama. Isto tako važno je da učenici imaju mogućnost da uče na različite načine – individualno, u paru/tandemu ili u grupi/timu, te da uz nastavnikovu pomoć primjenjuju teorijska znanja u realizaciji praktičnih zadataka.

Veoma je bitno osmisliti sadržajno primjerene i učeniku zanimljive, otvorene i integrirane metodičke pristupe učenja i podučavanja sa različitim aktivnostima koje potiču interes, daju konkretan smisao onome što se uči i omogućavaju primjenu istog u stvarnim životnim situacijama. Metodički pristup je otvoren onda kada se informacije i podaci upotrebljavaju na različite načine, čime se ukazuje na različite puteve u oblikovanju odgovora na pitanja i rješavanje problema. Ovakav pristup predstavlja integraciju koja uključuje razvoj i primjenu kritičkog mišljenja, razvoj kreativnosti i stvaralaštva, podršku inovativnosti, rješavanje problema i donošenje odluka.

Ukoliko odaberemo adekvatan metodički pristup učenja i podučavanja nastavnih sadržaja Društva, te uključimo različite aktivnosti, kao što su učenje putem otkrivanja, učenje kroz igru, igranje uloga/dramatizacija, rješavanje problema, izrada projekata, izrada vizualnih prikaza, pričanje priča, kreiranje didaktičkih igara, organiziranje posjeta i sl., učenik postaje aktivno uključen u proces učenja, kako u učionici tako i izvan nje, traži odgovore na različita pitanja, razmjenjuje informacije i predstavlja rezultate istraživanja. Na taj način se razvijaju istraživačke vještine, ali i formiraju stavovi o različitim aspektima društvenog života. Funkcionalno učenje je ciklički proces sa različitim etapama na koje se učenik vraća i o kojima ponovno promišlja postavljajući nova pitanja i izgrađujući nova znanja. Ukoliko učenik ima potrebu da postavlja pitanja nastavniku, time može dodatno utjecati na proces učenja i produblivanje konceptualnog razumijevanja pojmova, predstava i zakonitosti o društvenim pojavama i procesima.

U nastavnom predmetu Društvo posebna pažnja posvećena je istraživačkom pristupu, integrisanom u proces podučavanja i učenja, pri čemu učenik opaža i opisuje prirodne i društvene pojave. Učenik objašnjava uočeno, iskustveno, doživljeno ili istraženo, te o tome raspravlja, upoređuje i prikazuje, što doprinosi razvoju jezičko-komunikacijskih kompetencija i kompetencije učiti kako učiti. Na kraju petog razreda učenik je osposobljen za provođenje jednostavnijih istraživanja prirodnih i društvenih pojava, kao i prikupljanje podataka iz različitih izvora informacija. On prikuplja i sistematizuje podatke iz relevantnih izvora prezentirajući ih verbalno ili u pismenoj formi.

Zadatak nastavnika je briga za dobrobit i cjelovit razvoj svakoga učenika, te poštivanje njegovog integriteta i identiteta uz stvaranje sigurnog i poticajnog okruženja za učenje. Njegova odgovornost je organizacija odgojno-obrazovnog procesa, koji uključuje različite metode, tehnike podučavanja i stilove učenja (vizuelni, auditivni, kinestetički), te didaktičko-metodičko oblikovanje nastavnih sadržaja. Dužnost nastavnika je da motivira učenika da uči na smislen način, da razvija učeničke kompetencije, postavlja temelje cjeloživotnog učenja,

utječe na razvoj kritičkog i kreativnog mišljenja, osposobljava učenike da rješavaju probleme, te utječe na razvoj životnih vještina, stavova i demokratskih vrijednosti kod učenika.

Tokom učenja i podučavanja nastavnog predmeta Društvo, očekivane odgojno-obrazovne ishode učenja ostvarujemo različitim nastavnim sadržajima, materijalima i izvorima znanja. Veoma je bitno da povežujemo sadržaje nastavnog predmeta sa svakodnevnim životom i onim što će učenici izučavati u višim razredima. Poželjno je također koristiti učenikovo okruženje i predznanja kao važan materijal ili izvor znanja. Korištenje udžbenika treba kombinovati sa internetom, enciklopedijama, dječjim časopisima, aktualnim informacijama iz medija, te češće uključivati saradnju sa muzejima, gradskim bibliotekama, nacionalnim parkovima i slično. Materijali za učenje mogu biti i sredstva neophodna za izvođenje praktičnog rada, vremenska lenta, geografske karte, historijske karte, plakati, prezentacije, kao i predmeti iz neposredne stvarnosti. Pri odabiru izvora znanja i materijala za učenje i podučavanje, nastavnik koristi kako svoju kreativnost, tako i kreativnost učenika.

Okruženje u kojem se odvija proces učenja pobuđuje zanimanje učenika, održava motiviranost za učenje i potiče na aktivnost. Različita okruženja, u učionici i izvan učionice, doprinose bogatstvu iskustava i uspješnosti procesa učenja. S obzirom da učenik najbolje uči u neposrednom okruženju, važno je da se češće primjenjuje nastava izvan učionice, jer se na taj način kod učenika potiče želja za istraživanjem, stvaranjem, razvijaju socijalne kompetencije, te učeniku omogućava informacijsko-komunikacijska povezanost sa drugim zemljama i njihovom načinu života i prostornim uređenjem. Važno je da se učenicima osigura poticajno okruženje za učenje, osjećaj sigurnosti, međusobno povjerenje i uvažavanje što će doprinijeti kvalitetu organizacije odgojno-obrazovnog rada i nivou kvaliteta učeničkih postignuća. U kontekstu digitalnog okruženja nastavu Društva je moguće realizirati i kroz aktuelni eTwinning projekat koji vodi Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, kroz online kolaborativno učenje tokom nastave/učenja, kao i kroz druge interkulturalne i naučne projekte i programe koji omogućavaju podršku razvoju učenika i jačanju ključnih kompetencija i životnih vještina.

Vrijeme podučavanja i učenja određuje nastavnik prema potrebama svojih učenika, vodeći pri tome računa o nadarenim učenicima i učenicima s poteškoćama u psiho-fizičkom razvoju. Nastavnik ima slobodu primijeniti različite načine organizacije rada i učenja kako bi što bolje iskoristio potencijal svih učenika unutar odjeljenja i osigurao uspjeh svakog učenika i razvoj njegovih kompetencija. Veoma je važno detaljno planiranje cjelokupnog procesa, sa jasno određenim ciljevima koji se žele postići, te kontinuirano pratiti napredak svakoga učenika unutar grupe/ odjeljenja na temelju različitih metoda samovrednovanja i vrednovanja.

Važno je da nastavnik prilikom izrade individualnih obrazovnih programa za učenike s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama (učenici sa poteškoćama u psiho-fizičkom razvoju, nadareni učenici), vodi računa o potencijalu učenika, pogotovo kada su u pitanju učenici koji imaju poteškoće u psiho-fizičkom razvoju jer to zahtijeva posebne, individualizirane ciljeve učenja i nivoe usvojenosti odgojno-obrazovnih ishoda, obim i sadržaj učenja, strategije i aktivnosti podučavanja kojima se žele ostvariti postavljeni ciljevi, te različite načine vrednovanja i ocjenjivanja ostvarenih postignuća.

F/VREDNOVANJE U PREDMETNOM KURIKULUMU

Budući da proces učenja i podučavanja teče kontinuirano, i proces vrednovanja u nastavnom predmetu Društvo treba biti kontinuiran i redovan tokom cijele školske godine. Vrednovanje naučenog se ostvaruje kroz sistematsko praćenje i provjeravanje novousvojenih znanja, vještina i vrijednosti. Cilj vrednovanja nije samo ocjena, već praćenje napredovanja učenika, njegovog individualnog razvoja, te usmjeravanje i poticanje učenika kako bi postigao maksimalne rezultate prema svojim potencijalima. Važno je da se učenik aktivno uključuje u proces vrednovanja od samoga početka.

Kako bi se objektivno vrednovala učenička postignuća potrebno je kontinuirano praćenje njihovog napredovanja, pri čemu je važna redovna povratna informacija o napredovanju i postignutom uspjehu učenika u odnosu na očekivanja, tj. postavljene ciljeve (ishode učenja). Kada govorimo o praćenju napredovanja i vrednovanju učeničkih postignuća, krajnji rezultat nije ocjena sama po sebi, već dobijanje kvalitetne povratne informacije o rezultatima samog procesa učenja. Trenutno postignuće učenika se kontinuirano uspoređuje s njegovim prethodnim postignućima, a ne s postignućima drugih učenika. Tok i rezultat ovog procesa doprinosi daljnjem razvoju i sazrijevanju ličnosti učenika.

Različitim oblicima, tehnikama i metodama vrednovanja i samovrednovanja postignuća razvija samostalnost i samokontrola učenja. Nastavnik treba da planira vrijeme potrebno za poticanje, usmjeravanje i usklađivanje vrednovanja kroz provjeravanje znanja i usvojenih kompetencija. Moguće je da će učenik na početku ovog procesa imati potrebu za podrškom i vođenjem od strane nastavnika, a kasnije i od svojih vršnjaka, kako bi se dobile željene povratne informacije. Učešće učenika u ovom procesu doprinosi jačanju njihovog samopouzdanja, samoregulaciji učenja i razvoja kompetencije učiti kako učiti. Vrednovanje naučenog uglavnom se primjenjuje kao finalno vrednovanje nivoa usvojenosti odgojno-obrazovnih ishoda u određenom trenutku. Vrednovanje je kriterijsko, što znači da se temelji na unaprijed određenim kriterijima nivoa usvojenosti znanja, vještina i vrijednosti, odnosno odgojno-obrazovnih ishoda.

Pri svakom vrednovanju treba voditi računa o primjeni različitih metoda i tehnika kako bi učenici imali priliku pokazati stečene kompetencije na način na koji to njima najviše odgovara. Osim usmenog i pisanog provjeravanja, nastavnik se može koristiti i opažanjem rada učenika, praktičnim radovima, učeničkim prezentacijama, grafičkim radovima, oblikovanjem, učeničkom mapom (portfolijem) itd. Bez obzira na metodu ili tehniku vrednovanja, važno je voditi računa da pitanja i zadaci postavljeni učenicima budu primjereni uzrastu, kognitivnim nivoima, tj. da budu zastupljeni različiti tipovi zadataka i zadaci različitog nivoa složenosti (osnovni, srednji i napredni nivo). Različitim pristupima i zahtjevima prema učenicima te dopunjavanjem različitih vrsta i izvora podataka o njihovom napredovanju, prikupljaju se kvalitetni i pouzdani dokazi (pokazatelji) o postignućima učenika.

Kada govorimo o nivou vrednovanja naučenog u nastavnom predmetu Društvo imamo dvije komponente koje vrednujemo:

- a) usvojenost znanja i
- b) istraživačke vještine.

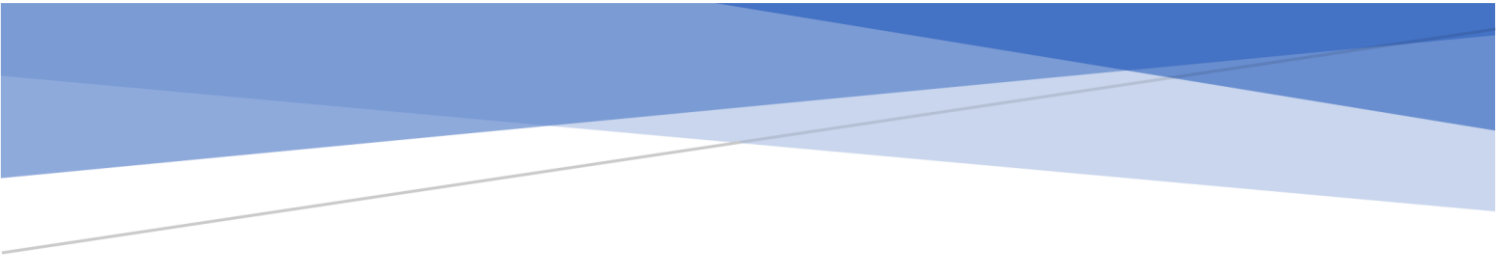
Usvojenost znanja i razvijenost istraživačkih vještina vrednuje se brojčanom ocjenom, bez obzira na metodu kojom su informacije o tome prikupljene. Usvojenost znanja obuhvata znanja svih kognitivnih nivoa koja je učenik stekao u skladu s određenim ishodima definiranim u predmetnom kurikulumu.

Kada govorimo o istraživačkim vještinama tu se vrednuju vještine učenika (praćenje njegovih aktivnosti i rezultata tih aktivnosti). Za svako vrednovanje nastavnik izrađuje kriterije i s njima upoznaje učenike ili ih izrađuje zajedno s učenicima. Treba istaknuti da je veoma važno da nastavnik redovno bilježi, opisuje i kontinuirano prati napredovanje učenika (protokoli praćenja, ček-liste i sl.). To je validna povratna informacija, kako učeniku, tako i roditelju i nastavniku o svim aktivnostima učenika, razvoju stavova, procesima učenja, njegovoj saradnji u radu u paru ili grupi, donošenju važnih odluka, vrednovanju i samovrednovanju i dr. Nastavnim predmetom Društvo razvijaju se navike, vrijednosti i stavovi te pozitivan odnos prema sebi, drugima i društvu. Stoga neki od navedenih odgojno-obrazovnih ishoda nisu mjerljivi kao konačan rezultat, ali su jednako važni i zato ih vrednujemo u procesu učenja kroz praćenje učešća učenika u različitim svakodnevnim aktivnostima.

Kada je u pitanju zaključna ocjena za učenike na kraju V razreda, ona treba biti odraz njegovih cjelokupnih odgojno-obrazovnih postignuća tokom školske godine, utemeljena na bilješkama o praćenju učenika, ocjenama upisanim u dnevnik rada, te stepenu ostvarenja odgojno-obrazovnih ishoda. Ocjena ne mora biti jednaka aritmetičkoj sredini pojedinačnih ocjena u toku oba polugodišta, posebno ako je učenik pokazao napredak u drugom polugodištu. Zaključnu ocjenu, kako na polugodištu, tako i na kraju školske godine izvode nastavnici koji su realizirali nastavu, uzimajući u obzir sve navedene elemente praćenja i vrednovanja. Nastavnici su u obavezi pratiti propisi kojima se reguliše praćenje napredovanja, vrednovanje i procjenjivanje učenika, te propis vezan za inkluzivno obrazovanje učenika sa poteškoćama u psiho-fizičkom razvoju.

G/PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA

- Nastavu društva u 5. razredu mogu izvoditi lica koja su završila odgovarajući fakultet i stekla zvanje:
 - nastavnik/profesor razredne nastave.
- Nastavu društva u 5. razredu mogu izvoditi i lica koja imaju završen najmanje I (prvi) ciklus Bolonjskog sistema studiranja u trajanju od tri (3) godine (180 ECTS bodova) ili četiri (4) godine (240 ECTS bodova) i koja su stekla akademsku titulu i zvanje bachelor ili ekvivalent za određenu oblast.
- Uz odobrenje Ministarstva, nastavu društva u 5. razredu osnovne škole mogu izvoditi i nastavnici/profesori predmetne nastave.

[The main body of the page contains faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the paper.]

